

Hantering av gymnasi ungdomars vardagliga konflikter med jämnåriga

Andrzej Szklarski

Institutionen för beteendevetenskap och lärande (IBL),
Linköpings universitet

Konflikter kan hanteras destruktivt eller konstruktivt. Destruktiv hantering av vardagliga konflikter med jämnåriga dominerar kraftigt bland gymnasi ungdomar. Det är därför viktigt att hjälpa ungdomarna att utveckla förmågor för konstruktiv konflikthantering. Utifrån en spelteoretisk metod skapades ett förhållningssätt som efter testning visade sig vara effektivt för att främja konstruktiv konflikthantering. Förhållningssättet upplevdes också övervägande positivt av ungdomarna efter dess användning under en veckas träningsperiod.

Mänskligt liv är socialt till sin natur. I sociala interaktioner uppdragas olika viljor och handlingstendenser, som ibland kan vara oförenliga med varandra. När oförenligheter mellan olika individer gör sig gällande uppstår konflikter. Så länge människor har frihet att tänka eller prioritera på olika sätt är konflikter oundvikliga. Frågan är alltså inte om konflikter uppkommer utan vad vi gör med dem. Ellmin (2008) påpekar att destruktiv hantering av relativt små oenigheter kan resultera i långvariga krissituationer med minskad trygghet och ansträngda sociala relationer. Barns och ungdomars sociala kompetens är inte fullt utvecklad vilket ökar sannolikheten för valet av destruktiva lösningar i konfliktsituationer. Av denna anledning betraktar flera författare destruktiv konflikthantering bland barn och ungdomar som en av de stora utmaningarna både i och utanför skolan (se t.ex. Edman Ståhl, 1999; Longaretti & Wilson, 2006; Hakvoort & Lundström, 2019).

Destruktiv och konstruktiv konflikthantering

Destruktiv konflikthantering förknippas med en egoistisk hållning. Den här typen av konflikthantering kännetecknas av en påtaglig ensidighet, där parterna enbart ser till sina egna intressen och behov. Destruktiv konflikthantering förutsätter därmed inte någon omsorg om den andra partens intressen och behov. Konstruktiv konflikthantering förknippas däremot med en hänsynstagande hållning. Den här typen av konflikthantering förutsätter någon form av omsorg om motpartens intressen och behov. Konstruktiv konflikthantering förutsätter också omsorg om den andra partens personliga integritet.

Ensidighet och ömsesidighet utgör två grundläggande kriterier för bedömning av parternas intentioner i konflikthanteringsprocessen. Med utgångspunkt i dessa kriterier kan ett antal strategier eller stilar för konflikthantering urskiljas: forcering, flykt, anpassning, kompromiss, samverkan. (Johnson & Johnson, 1995; Thomas & Kilmann, 2007).

Forcering är ett ensidigt och konfrontativt tillvägagångssätt. Intentionen är att nå sina egna mål utan hänsyn till motparten. Omsorg om den andra partens intressen och behov är liten. De egna målen skall nås i så stor utsträckning som möjligt även på den andra partens bekostnad. *Flykt* är ett ensidigt och undvikande tillvägagångssätt. Intentionen är att undvika nederlag. Flykt tillämpas ofta när utsikterna att nå sina egna mål bedöms som relativt små. Omsorg om den andra partens intressen och behov är liten. Flykt innebär vägran att hantera konflikten även om hantering känns angeläget för motparten. *Anpassning* är ett ömsesidigt och tillmötesgående tillvägagångssätt. Intentionen är att frivilligt tillmötesgå motpartens önskemål, även om man måste göra avkall på sina egna intressen. Omsorg om den andra partens intressen och behov är stor. Anpassning är

relationsinriktad och tillämpas ofta när relationen till motparten är betydelsefull. *Kompromiss* är ett ömsesidigt och avpassande tillvägagångssätt. Intentionen är att ge upp en del av sina egna mål under förutsättning att motparten är beredd att göra samma sak. Omsorg om den andra partens intressen och behov är måttlig. Kompromiss bygger på ömsesidiga eftergifter och resulterar i att båda parterna bara delvis uppnår sina mål. *Samverkan* är ett ömsesidigt och koopererande tillvägagångssätt. Intentionen är att finna en lösning som kan tillfredsställa båda parterna. Utgångspunkten är ett antagande att förhandling med motparten kan resultera i en överenskommelse som är tillfredsställande för båda parterna. Omsorg om den andra parten är stor samtidigt som strävan att tillgodose sina egna intressen också är stor. Pragmatiskt kan samverkan ses som den mest konstruktiva, och därmed mest önskvärda, strategin eftersom den kan leda till en ömsesidigt tillfredsställande "vinnare-vinnare" hantering av konflikten.

Destruktiv och konstruktiv konflikthantering bland gymnasieungdomar

Frågan hur gymnasieungdomar hanterar sina vardagliga konflikter med jämnåriga ledde fram till en materialinsamling, som blev utgångspunkten för en mera omfattande studie (Szklerski, 2018). Fjorton gymnasieungdomar från årskurs två och tre ombads att under sju dagar rapportera konkreta vardagliga konflikter som inträffat mellan dem själva och andra unga människor (exempelvis klasskamrater eller vänner). Varje situation skulle beskrivas ingående med fokus på hantering av konflikten av både den rapporterande parten och av motparten i konflikten. Beskrivningarna rapporteras elektroniskt samma dag som konflikten utspelat sig och vid behov fick deltagarna komplettera beskrivningarna. De beskrivna motsättningarna kunde exempelvis handla om användning av saker, tillvägagångssätt vid utförande av uppgifter eller om prioriteringar gällande aktiviteter. Materialinsamling genererade 63 beskrivningar av vardagliga konflikter - tre till sju beskrivningar per deltagare.

Därefter följde en noggrann analys av de beskrivna konfliktsituationerna i syfte att identifiera användning av de fem tidigare nämnda strategierna för konflikthantering i varje beskrivning. Både de rapporterande parternas och motparternas strategier identifierades genom analysen. I de 63 beskrivna situationerna har de rapporterande parterna använt sig totalt av 102 strategier för konflikthantering och motparterna av 83 strategier. Konflikthantering innebär en process med flera interaktioner med motparten. I konflikthanteringsprocessen kan människor använda sig konsekvent av en strategi eller pröva två eller flera strategier. I den här studien har parterna i regel använt sig av en eller två strategier. Det fanns dock också enstaka exempel på användning av tre strategier. Konflikthantering kunde exempelvis börja med försök till kompromiss och vid misslyckande följas av forcering och slutligen flykt.

Strategi	Användning part		Användning motpart	
	Antal	Procent %	Antal	Procent %
Forcering	52	51,0	53	63,9
Flykt	31	30,4	16	19,3
Anpassning	5	4,9	2	2,4
Kompromiss	6	5,9	5	6,0
Samverkan	8	7,8	7	8,4
Totalt	102	100	83	100

Table 1. I tabellen visas analysens resultat med både absoluta och relativa frekvenser.

Både i de rapporterande parternas och i motparternas agerande är de ensidiga konflikthanteringsstrategierna mest frekventa. Forcering är den mest använda konflikthanteringsstrategin följt av flykt som den näst mest använda strategin. Frekvensen för användning av de tre ömsesidiga strategierna ligger sammanlagt under tjugo procent. Resultaten visar därmed att ensidig destruktiv konflikthantering dominerar kraftigt bland gymnasieungdomar.

Den här datainsamlingen blev ett första steg i en efterföljande interventionsstudie och betecknades som Pre 1 Test.

Att utveckla förmågor för konstruktiv konflikthantering

Problemet med destruktiv konflikthantering har uppmärksammats under lång tid och frågan vad man kan göra för att utveckla barns och ungdomars förmågor för konstruktiv konflikthantering är ständigt aktuell. Det finns flera etablerade metoder eller program som syftar till att lära ut färdigheter som kan underlätta konstruktiv konflikthantering (se t.ex. Goldstein, Glick & Gibbs, 2000; Woody, 2001; Kimber, 2007). Den här typen av program är i regel komplexa och därmed både tidskrävande och resurskrävande. De etablerade programmens komplexa karaktär har hos mig väckt en fråga huruvida ett mindre komplext och mera fokuserat förhållningssätt skulle kunna främja konstruktiv konflikthantering bland gymnasieungdomar. För att få svar på denna fråga planerades en interventionsstudie (Szklerski, 2018). Utifrån en spelteoretisk metod, känd under namnet Tit For Tat (TFT), utvecklades ett fokuserat förhållningssätt som ungdomarna skulle tränas i genom att implementera det i hanteringen av vardagliga konflikter med jämnåriga. I experimentella tester har TFT visat sig vara effektiv för att främja samverkan i konflikthantering (Axelrod, 1997). Metodens effektivitet har däremot inte testats i barns eller ungdomars konflikthantering, vilket gör att den aktuella interventionsstudien kan betraktas som ett unikt kunskapstillskott.

I det andra steget av datainsamlingen återfördes beskrivningarna som samlades in i det första steget (Pre 1 Test) till respektive deltagare efter cirka två veckor med den följande frågan: *Om du fick ändra någonting i din egen hantering av varje konflikt vad skulle du då vilja ändra?* Uppgiften var att reflektera över de tidigare beskrivna vardagliga konfliktsituationerna och ge förslag på eventuella ändringar i hanteringen av varje konflikt. Detta steg i datainsamlingen betecknades som Pre 2 Test.

Det tredje steget i datainsamlingen inkluderade en intervention och förbereddes genom en utbildningssession. Under utbildningssessionen presenterades det TFT-baserade förhållningssättets principer för ungdomarna, sammanfattade i fem punkter: (1) Påbörja alltid själv hantering av konflikten med förhandling för att nå ömsesidigt tillfredsställande lösning, (2) Bemöt motpartens villighet att förhandla med förhandling, (3) Försök aldrig själv påtvinga en lösning av konflikten, (4) Stoppa motpartens försök att påtvinga en lösning av konflikten, (5) Efter att du har stoppat motpartens försök att påtvinga en lösning erbjud förhandling. Efter både muntlig och skriftlig presentation av förhållningssättet följde en frågestund och sessionen avslutades när deltagarna bekräftade att de förstod innehållet och med egna ord kunde beskriva principerna.

Därefter fick deltagarna i uppgift att i sju dagar träna användning av det TFT-baserade förhållningssättet i hanteringen av vardagliga konflikter med andra ungdomar. Direkt efter den sju dagar långa träningsperioden fick deltagarna i uppgift att ytterligare en gång begrunda de konfliktsituationer som beskrivits i datainsamlingens första steg. De ursprungliga beskrivningarna återfördes till respektive deltagare med uppmaning att än en gång ge förslag på eventuella ändringar i hanteringen av varje konflikt. Det här tredje steget i datainsamlingen betecknades som Post Test.

Därefter genomfördes analys för att identifiera användning av de fem strategierna för konflikthantering (Forcering, Flykt, Anpassning, Kompromiss, Samverkan) i materialet som samlades in strax före interventionen (Pre 2 Test) och strax efter interventionen (Post Test). Med hjälp av ett *T-test* fastställdes statistisk signifikans av förändringar i användningen av strategierna mellan Pre 2 Test och Post Test. Resultaten av *T-testet* visar en statistiskt signifikant förändring för användning av strategin *Samverkan*. Inga signifikanta förändringar för någon av de övriga strategierna har noterats. Värdena för alla de övriga strategierna (Forcering, Flykt, Anpassning, Kompromiss) överskred tydligt gränsen för statistisk signifikans. Studiens resultat visar därmed att träning i ett fokuserat TFT-baserat förhållningssätt kan främja samverkansinriktad konstruktiv

konflikthantering bland gymnasieungdomar.

Ett av studiens syften var att också utforska hur deltagarna upplevde det TFT-baserade förhållningssättet efter dess användning i hanteringen av vardagliga konflikter. Under träningsperioden fick deltagarna i uppgift att föra anteckningar kring hur de upplevde användning av förhållningssättet och därefter genomfördes tre diskussionsbaserade gruppintervjuer (fokusgrupper). Materialet från anteckningarna och gruppintervjuerna bearbetades kvalitativt med hjälp av tematisk analys (se Braun & Clarke, 2006). I resultaten av den tematiska analysen framkom att förhållningssättet upplevdes övervägande positivt av ungdomarna även om dess användning också visade sig vara förknippad med vissa svårigheter. En positiv effekt är att förhållningssättet kan bidra till minskad affektivitet i konflikthantering genom en dämpning av starka känslomässiga reaktioner. En annan positiv effekt är kopplad till ökad reciprocitet genom att förhandling i regel leder till en bättre förståelse för både situationen och för motparten. Den mest pregnanta svårigheten handlade om upplevd ovana att förhandla i konfliktsituationer och bristande kompetens för förhandling.

Slutsats

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det testade förhållningssättet kan främja samverkansinriktad konstruktiv konflikthantering bland gymnasieungdomar. Utifrån studiens resultat kan man däremot inte uttala sig om hur pass bestående över tid dessa effekter kan vara. Mätningen gjordes direkt efter interventionen och det är bara effekterna vid den tidpunkten som resultaten kan ge belägg för. Trots oklarheter kring långsiktighet är det värt att rekommendera den här typen av ganska enkla fokuserade träningsinsatser. Även kortvariga positiva effekter i riktning mot konstruktiv samverkansinriktad konflikthantering är önskvärda i synnerhet om de kan åstadkommas med relativt små resurser. Träning i konstruktiv konflikthantering innebär dessutom träning i förhandling med motparten och kan därigenom utveckla förhandlingskompetens - en kompetens som ungdomarna i den refererade studien upplever som en bristvara.